

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' mei 1989, 9e jaargang nr. 2

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' mei 1989, 9e jaargang nr. 2

Voorwoord redactie

Kunt u zich nog herinneren dat wij schreven dat de plannen voor de "bugelbaon" in vergevorderd stadium verkeerden? Dat was in het maartnummer van 1986. Wij hopen dat als u dit leest de "bugelbaon" inderdaad geopend zal zijn. Die "bugelbaon" is er overigens om gebruikt te worden. Voor informatie over hoe en wat kunt u contact opnemen met onze Stichting.

Bij de redactie zijn klachten binnengekomen over de kwaliteit van sommige foto's uit het vorige nummer (en ook uit andere nummers). Wij zijn blij dat u ons tijdschrift kritisch bekijkt, daar kunnen wij ons voordeel mee doen. In dit geval echter een opmerking over de foto's. Wij hebben vaak alleen de beschikking over oude amateurfoto's. Die zijn soms wazig, verkleurd of gescheurd (soms alles te gelijk), of "met bevende hand" genomen. Als we kunnen kiezen, kiezen we natuurlijk voor de beste foto's, maar als we niets te kiezen hebben, dan is een slechte foto altijd nog beter dan geen. Sommige foto's bij het artikel van Berke van den Boorn, in het vorige nummer, waren oud en onscherp. We hebben ze toch geplaatst, omdat we geen andere hadden. Overigens hopen wij dat u ons uw kritische opmerkingen blijft meedelen.

Tot slot wensen wij u een plezierige kermis.

De redactie

Bij de voorpagina

Rijckholt 1942-1943. Inwoners van Maastricht komen kersen kopen. Het huis rechts, thans Rijksweg 197, is het huis van Tyne Doyen.

Nederlandse Beugelbond

SPELREGLEMENT BEUGELLEN

(vereenvoudigde uitgave voor beginners)

1. Het spel wordt gespeeld met twee paar, in kleur verschillende, speelbollen.
2. Bij het opspelen staat men met één voet in de „greppel”. De vier bollen worden om de beurt gespeeld (wit - rood - wit - rood).
3. Na het opspelen is de bol welke het dichtst bij de beugel ligt het eerste aan de beurt, vervolgens de dichtstbijzijnde van de andere kleur, enz.
4. Elke bol welke van voren door de beugel wordt gespeeld, levert 2 punten op. Elke bol welke in de greppel wordt gespeeld, levert voor de tegenstander 2 punten op. Een bol, van achteren door de beugel gespeeld, telt 2 punten af. Wie het eerst 30 punten heeft is winnaar.
5. Het „pallet” bestaat uit een handgreep en een blad en moet tijdens het spelen met twee handen worden vastgehouden.
6. Tijdens het spelen mag men met het pallet geen beugel, wand of andere bol raken.
7. Wordt op een andere bol gespeeld, welke op minder dan 50 cm afstand van de speelbol ligt, dan moet het pallet met één hand aan het handvat en één hand aan het blad worden vastgehouden. Het pallet moet achter de spelende bol los zijn, voordat deze de andere bol raakt.
8. Ligt de speelbol op minder dan 8 cm van een andere bol, dan mag de speelbol die andere bol niet direkt raken. (Wel via de wand of via een andere bol).
9. Een bol van de tegenstander mag slechts in de greppel worden geslagen, wanneer die bol geheel onder de speelbol ligt.
10. Ligt een speelbol op minder dan 25 cm van de wand, dan moet deze bol naar gelang de richting van spelen links of rechts worden gespeeld, of met het pallet rechtop.
11. Alle bollen moeten helemaal stil liggen, alvorens de volgende speler speelt.
12. Onreglementair gespeelde bollen gaan terug naar de plaats van spelen. Eventueel gescoorde punten tellen niet. De speelbeurt gaat voorbij.
13. Een bol mag slechts door de beugel worden gespeeld, wanneer hij geheel beneden een denkbeeldige lijn ligt. Deze lijn wordt getrokken vanaf de binnenkant van de tak van de beugel naar de dichtstbijzijnde op de wand aangebrachte streep, welke zich op 150 cm beneden de beugel bevindt.
14. Worden bij de stand 28—28 twee bollen in één speelbeurt door de beugel gespeeld, dan blijft de stand: 28—28.
15. Worden twee van elkaar van kleur verschillende bollen in één speelbeurt naar de greppel gespeeld, dan wordt er niet geteld.
16. Een bol mag niet over de kop gespeeld worden. (De bol mag niet tegen gehouden worden).
17. Een bol moet in een rechte lijn gespeeld worden.

Hoésnömmer aofgerëngeld (4)

De naobersvrouw, Maj, kaom d'n däog nao de broélef òm. Einen op d'n érm en éinen aon de sjolk hange. D'n hoond, neet genuujd, dry meter drater aon. Fréns laog oppe pléj ién 'nne rete sjtool mèt de erm d'rlangs aof hange (wie 'n hoon ién e sjtöpnës mèt oëtgesprejde vlulgele en vaan pieringe drüimp), te suffe ién de zon. "Meh Fréns, bis te nog neet bié? Hebs te dich gister zoe los gelaote?" "Ao, bis dich dat Maj?" Op vëul vraoge wäor 'r zoe gesjloëte wie 'n mosjel. Op 't däok van de koosjtaal zoüng e zjwëlberke: Es ich wis wats tich wis, en dich wis wat ich wis, wäor v'r alle twie éve r-i-é-k. Merie haw Maj al gehuurd en sjoüng ién de kulkedëur. Dao sjoüng ze dëk. "Kom ién, ich zit zjus 't koffiewäoter op". "Merie perfiesiat, Zjeuf oüch perfiésiat". Zjeuf zaot aon de taofel mèt 'n kan beer (mak 't lëve sjoender, zaag 'r). "Vuurwat ès Bèr neet mèt òm koëme?" "Dè wäor ién de moostem aon 't graove. 'r Wèlt per se nog get òmgraove vuur d'n oüs begënt en daonao get zieje en plaante. Es dè aon 't graoven ès, hōfs t'm niks te vraoge. Dat ès èinen d'n havven tiéd, wie 'nne molthuüvel". Zjeuf krèg e komplemeensje. "Merie, noé krys te 't e sjtök gemëkelikker en bëter mèt zoe 'nne maan". Fréns haw zich oondertössje oüch ién gesjoete. "Es 't bëter wörd, wörd 't oüch deurder".

"t Fèt blëf neet dore, dao mōs geboerd wërde. Wäor Fréns 'nne bragkeler, Zjeuf wäor 'nnen doézendpoet. Eine van de awste laandbieste oppe wërelde. Sjmuerges òm viéf oor magkde hër al e kruús uüver 't përd. Es de keu nog mèt de puu ién de niével sjoüngge, zjus es of ze doer de wejje drëve, trok hër 't vëld ién, klie hoële. Haw Fréns get ién zich van: laansem greuje wie érpele en bûim, mèt de rōs en 't gedueld van bieste, Zjeuf wäor 'nne maan van: mer doer Levreens,

hūij es gèine mért. Zoe sjtérk wie e pèrd leep 'r mèt 'nne gaank van e zjoer wèrkpèrd sjtapvoots tössje God en d'n duvel doer 't lève. Op z'n veerkéntige han laoge aore en pèze wie sjtaolkabele. Ze broén, verwèrd gezich wāor opge-seerd mèt 'nnen dikke pèper en zaat sjnouts van naosvlūgel tot naosvlūgel. Mie zaat es pèper. 't Zelfde soort haor krolde onder 'nne lotsjhood oét. Sjtūwers en nak wie 'nne èik. Bejn wie kèrkpelère. Uterlik zaot 'r get groëf ién de verf, meh 'r haw 'n hert zoe wèik es byjewaas. Zaoge de lūij aon 't begèn de nouwe riéke halefèn mèt sjyf oūgen aon, Zjeuf haw 't vertroūwe van de Groéseldenerre gaw gewonne. Saoves haw 'r bié de sjmiéd al ze vas plèutske aon 't sjmis-bed. Daan woerd 'm laank en brèid 't Groéselder lève oétge-

laag, vaan sjöttery tot op d'n das. D'n iégel jaoge doeg gèine mèt zoe 'nne maan. Dao dwoūng 'r te vèul resjpek vuur aof. Soondes goūng 'r nao de hoemès. Zoūng mèt 'n bèresjtòm de Gloria en de Credo. Trok daonao, sjweenters, de kaffee ién oe ze op 'm zaote te waachte vuur mèt te kāorte. Soëmers lèfde hër zich oét mèt kèigele. Dao goūng 'r ién op of 't vuur 'n goūwe koo goūng. Goejde hër neet ién èine sjlāog alle nulge kèigele òm, daan trok hër mèt 'nnen hoūp aambras z'n brook op en sjpyde leenks en rès nève zich mèt: "Ver-demp, verdemp". Dat wāor ze sjtopwoerd. Hër sjigkde de

gaansen dāog. Mèt groete trèje leep 'r nao de plaank langs de moer oe 't beer op sjtoūng. Mèt sjōppe vaan han sjnapden hër 't glāos, heef z'nne kop wie 'n hoon aterullver en sjōd-den 't iénens de kèl aof. Get of 'r oét z'n voésj droonk. Goejde hër ién èine sjlāog alle nuūge kèigele òm, daan krèg Bèrke, dè de kèigele op zat, twie sént. Aanders èine sént. D'n tiéd sjtoūng neet sjtel. D'n oūs laag ién de miéte en ién de sjeur. Nao de oūsker kömp 't naojaor. Zjeuf boerde. Sjmuerges vreug trok 'r 't vèld ién de sjtoppele òm goeje vuur koèn te zieje. Fréns blèf z'nnen toémel hawe. Merie haw de waas oéthange en op de blèik ligke. Fréns wāor mèt de boūlhood op ién de moestem èrpele aon 't oétdoen. Zoe mèt èrpele en boūlhood uūvergeweijd oét Peru. "Moostem es de pès vuur 'nne boer", zaag Zjeuf. Merie haw de waas gesjpreenkeld en sjtoūng mèt 'nnen top wāoter ién hër haand. Mèt de aander haand heel ze e lāoke opzy en reep op Fréns. "F-r-é-n-s! Dao lik 'nne knièn ién de koūw, dè kènt neet mie loūpe". "Ao, ich loor dalik". Ater Merie aon trok 'r de pléj op. Hër pagkde de knièn oét de koūw, voélt aon z'nne boék en loorden 'm ién z'n oūge. Pagkden 'm bié de èterste puu, heel dy nao boëve en heef de knièn baatsj ién z'nne nak. Merie dy al e sjtök wāor doergeloūpe en de sjlāog hoert, goejde zich òm. "Wat hebs te gedoën?" (Zjus wie Slivvenhier tiénge Kaïn zaag). "Dè haw de knynskréngde", piépde Fréns mèt z'n klarenètsjtòm. 'r Pagkde de knièn en dūijden 'm ién de moestem ién de grond. 'nne Knièn es gèinen èrpel. Es dè aofsjtörf hoële z'm oét de grond. Fréns sjaarde 't èrpelskroéd bièin, sjtaok 't ién braand en

hoûng zich uûver de reek oe 'r noë en daan mêt ién 't vuur rammelde. De roûk trok doer dry meustemkes op tot boëve de bûim. 't Roëk nao braand en nao-jaorsloch. Fréns krèg hõnger en goûng ién. Merie wãor d'n nêre aon 't sjrõbbe. Mêt de vot ién de loch, nao de dëur. "Kên ich ién?" (terwyl 'r al nêve Merie ién d'n nêre sjoûng). Dy tøgkden 'm tiëngen e bëin. "Oët hié, oët!" Of ze 'nnen hoond mêt sjuerf wegsjigkde.

't Naojaor wërde zich mêt z'n lêste sjuúpтрèkke. Sjuerm en rënge bëumde langs de mör en uûver de dãoker. Blãojer drijde, tot ze duel wãore, ién 'nnen hook biëëin, oe de rënge ze opëin plagkde. De aofgewejde dikke sopboene oonder de poert daansde uûver de mêstem. Zjeuf leep mêt 'nne zak uûver de kop, wie 'nne broûjne paoter, drater aon. "Verdemp, verdemp".

't Woerd weenter. De sjnie laag alles oonder eng dëkke. Fréns aot z'n lemmekespap mêt 'nne aofgelëfde teene lëpel. Krèg doûw sjlietan en sjawde de poert. Mêt Merie zaot 'r aon de kachel. Ze kalde uûver lëvende en doeje. Hele mie van de doeje es van de lëvende. Terwyl Fréns get dassevët op z'n weentertiene doeg hoosde hër weer mêt 'n sjtöm van e pasgeboere sjëupke. Zjeuf wãor nao de sjmiëd 't lêste noûts hoële. Aofgewisseld mêt sjtërke verhaole. Mêt 'n kaw loch ién z'n klyjer hange kaom 'r truk. "Ich voor de keu ëffen aof". Mêt de luch ién 'n haand, of 'r oonder 'n sjuelp leep, trok 'r langs de mêshoûp aof. Gaof de keu get sjtruu en goûng weer ién. "Verdemp, verdemp, 't ës kaad. Ich heb mêt Zjang en Geel gekald. Muerge vreug òm ziëven oor ziën dy hié vuur mêt te dëse. 't Wörd tiéd dat 't koën aon 'nne kaant kömp".

Vuur ziëven oor heef Zjang mêt de kleenk oppe poërt. Zjeuf, sjtruu ién de kloompe, hoûng de luch aon de lödder dy réch op sjoûng langs de wësjplaoj nao d'n uûverdën. De sjuerpoert vloeg häogewiéd oëpe vuur de sjtöp. De bössele koën woerte op d'n dën oëtgesjprejd en de buüveste baand los gemak. Dao vele de sjlëg. De hoonder krëgen 't op hön liëf devan en kökkelaagkde tiëngenëin op ién hönne sjaal. De katte zaote gesjpanne op de wësjplaoj en sjloëpe uûver de baddinge ién de wësj, op jach nao mûis. "Verdemp, verdemp. Good sjlãog hawe Geel". Holl, twiede baand los. De sjlëg vele weer wie e good geoëlied mesjien. Mêt de sjiël van de vlëgel

drijde ze 't bed koën. Fréns zaot ién de sjaopsjaal, lëge vérkessjaal, op z'n kneje 'n gëit te mëileke. Bëjenterre tot Franciscus van Aziezius, petroenhëllige van hëum en de gëit, trok 'r de mëilek d'n top ién. Merie këgkde aon de kuukedëur: "Mansl-ù-i! koffie d-r-e-e-n-k-e! Mêt hõnger wie 'nne sjeurendëser heve ze zich de nudige sjnëje broed mêt sjpek soppenterre de bënne.

(gëit wyjer)

Gus

Gronsveld, Rijckholt en Eijsden 150 jaar bij Nederland

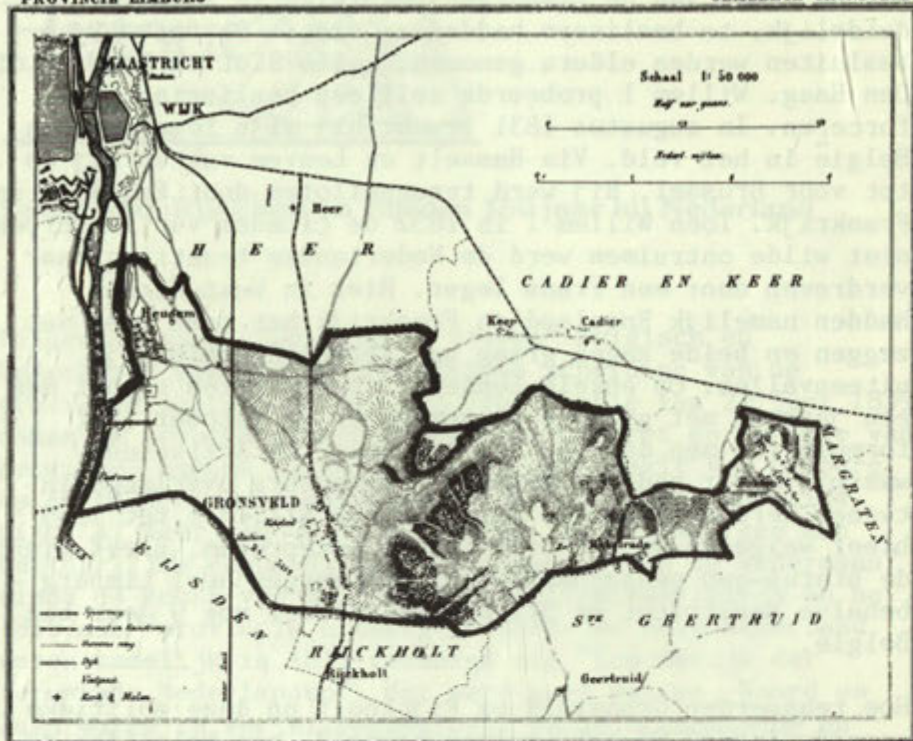
Volgende maand (juni 1989) "vieren" Belgisch en Nederlands Limburg de definitieve scheiding van de provincie in twee delen. Bij Proclamatie van 22 juni 1839 namen de gevolmachtigde gouverneurs Borret en Gericke van Herwijnen namens Koning Willem I weer bezit van Limburg op de rechter Maasoever. Die scheiding deed indertijd pijn. Al meer dan 40 jaar vormden beide Limburgen een bestuurlijke eenheid. Als "Departement van de Nedermaas" sinds de komst van de Franse republikeinse legers en na 1815 als "provincie Limburg". Noord- en Zuid-Nederland waren namelijk in 1815 verenigd als "Koninkrijk der Verenigde Nederlanden". Het werd geen succes. Noord en Zuid waren te ver uiteengegroeid en de economische en politieke belangen liepen niet parallel. Het Zuiden was in de steden (ook in Maastricht) al begonnen met industrialisatie en het Noorden droomde nog van handel en zeevaart. Bovendien was het Zuiden veel meer beïnvloed door de Franse revolutie-idealen en eiste ruimere rechten en medezeggenschap.

Toen in 1830 de Zuidelijke Nederlanden in opstand kwamen tegen het autoritaire regime van Koning Willem I koos heel Limburg - ook de rechter Maasoever van Vaals tot Mook - voor afscheiding van het Noorden. Als deel van de Zuidelijke Nederlanden - want zo voelde men zich hier - was deze keuze eigenlijk vanzelfsprekend. Deze "rebellie" verliep op het platteland vrij geruisloos. Alleen bij enkele steden als Roermond en Venlo waren wat militaire schermutselingen. Een uitzondering vormde Maastricht. Onder leiding van generaal Dibbets bleef deze vesting 9 jaar lang een "Hollands" eiland temidden van een volledig Belgische provincie Limburg.

Was de keuze van de Limburgse bevolking in 1830 wel duidelijk, te beslissen hadden ze niets. De feitelijke besluiten werden elders genomen, zelfs niet in Brussel of Den Haag. Willem I probeerde zelf een beslissing te forceren. In augustus 1831 bracht hij zijn legers tegen België in het veld. Via Hasselt en Leuven rukten zij op tot voor Brussel. Hij werd teruggefloten door Engeland en Frankrijk. Toen Willem I in 1832 de citadel van Antwerpen niet wilde ontruimen werd de Nederlandse bezetting daar verdreven door een Frans leger. Hier in West-Europa hadden namelijk Engeland en Frankrijk het toen voor het zeggen en beide zagen graag het Verenigd Koninkrijk uiteenvallen. Op enkele Londense conferenties schoof men een jaartje met grenzen en mensen en in oktober 1831 formuleerde men daar de "definitieve" 24 Artikelen, waarbij onder andere Limburg en Luxemburg overlans in tweeën werden gesneden. Omdat koning Willem I tot 1839 bleef weigeren de 24 Artikelen te accepteren, bleef hier de status-quo gehandhaafd, dat wil zeggen heel Limburg - behalve Maastricht en St.-Pieter - bleef nog 9 jaar bij België.

Hoe reageerden Gronsveld en Rijckholt op deze politieke veranderingen? Of iets ruimer gesteld, hoe beleefden de inwoners van de dorpen, die nu samen de gemeente Eijsden vormden de gebeurtenissen rondom 1839? Verplaatsen we ons naar die tijd, dan treffen we hier in dat jaar 4 gemeenten aan. Eijsden was, met Laag en Hoog Caestert, Withuis, inclusief de in 1828 geannexeerde dorpskernen Breust, Oost en Maarland het grootst. Er woonden ±2000 inwoners. Gronsveld, met Heugem, Eckelrade en Honthem, volgde met ±1600 inwoners. Mesch was een zelfstandige gemeente, evenals Rijckholt, respectievelijk met ±250 en ±200 inwoners. We beginnen - na deze vrij uitgebreide inleiding - ons verhaal met de gebeurtenissen hier in 1830 en schetsen daarna de reacties in 1838-1839, als deze dorpen weer terugkeren naar "Holland". De hele geschiedenis is daarmee echter nog niet afgelopen. Eigenlijk begint het dan pas.

De vereniging met Nederland viel veel Limburgers zo tegen, dat ze in 1843 een scheidingsbeweging begonnen,

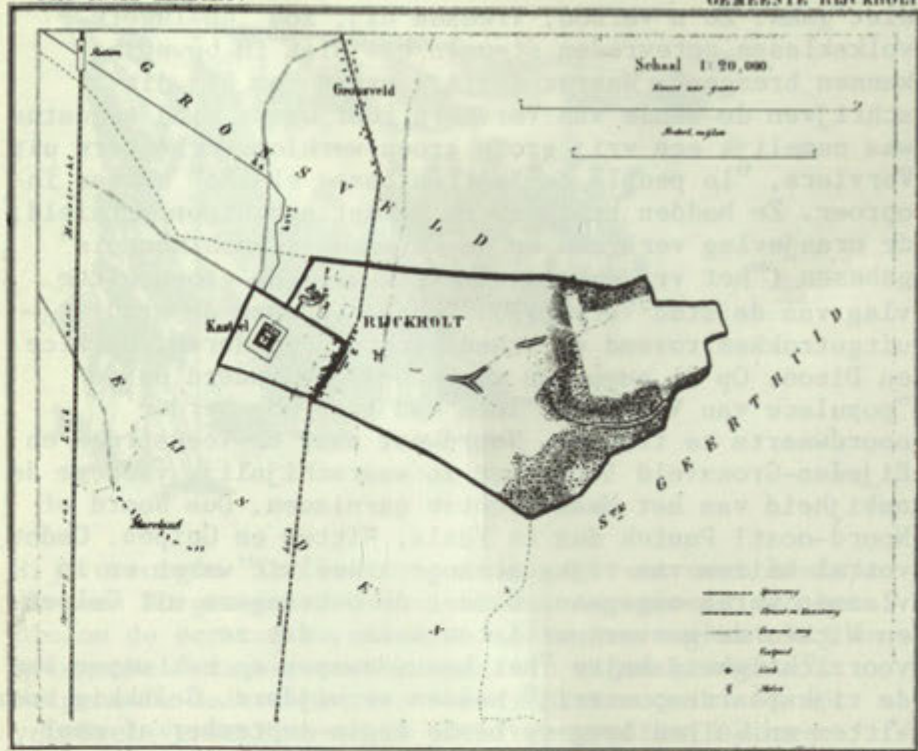
1800

1963 Banden 1675 Inwoners

Uitgever van Edug. Smeijter te Leuwarden.

met als doel het "Hertogdom Limburg" los te maken van de rest van Nederland. Een constructie als Luxemburg, dat dit jaar ook zijn 150-jarig bestaan viert. Dus zelfstandig onder dezelfde Heer als Nederland, maar met de titel "Hertog van Limburg". Bij deze zogenaamde "separatistische" acties van 1844 en 1848 waren ook Gronsveld, Rijckholt, Mesch en Eijsden weer van de partij.

1830. Toen op 25 augustus 1830 in Brussel de revolutie begon en Luik zich meteen aansloot, brokkelde hier het officiële gezag snel af. Gemeentebesturen en ambtenaren hielden zich op de vlakte of kozen partij voor de revolutie. Zelfs marechaussees en soldaten kozen openlijk voor het Zuiden. Krampachtig probeerde het

1800

1929 Banden 2225 Inwoners

Uitgever van Edug. Smeijter te Leuwarden.

provinciebestuur in Maastricht richtlijnen van Den Haag uit te voeren en de "woelzieke malcontenten" - andere termen gebruikte men zelden - met alle mogelijke middelen te bestrijden. Vooral generaal Dibbets, vestingcommandant van Maastricht, stond als een rots in de branding. Negen jaar zou hij "het aloude Nederlandse bolwerk ... door ontrouw en verraad omgeven ... behouden (en) ... aan een muitend volk paal en perk stellen". Zo schrijft hij in 1835 in zijn Memorie. Voor Dibbets waren Belgische gezindheid, kwaadgezindheid en muiterij identieke begrippen.

Gouverneur De Breckmann (afkomstig uit Leuven) was minder eenzijdig en minder rigoureuus. Toen Dibbets hem in september suggereerde de najaarskermis te verbieden in de provincie (vanwege het risico van "toeloop van kwaadwilligen en vreemden") wilde de gouverneur zo ver

niet gaan. Zo'n verbod, vreesde hij, zou "de lagere volksklasse ontevreden stemmen en juist in beweging kunnen brengen". Waarschijnlijk stond hem bij dit schrijven de bende van Verviers voor ogen. Eind augustus was namelijk een vrij grote groep werkloze arbeiders uit Verviers, "le peuple de la très basse classe" aldaar in oproer. Ze hadden stadhuis en belastingkantoor vernield, de oranjevlag verbrand en de "drapeau franchimontois" gehesen ("het vrije bergvolk-vaandel", de groen-witte vlag van de stad Verviers). Daarna was men de stad uitgetrokken rovend en brandstichtend in Herve, Battice en Dison. Op 31 augustus was Aubel geplunderd en de "populace van Verviers" leek van plan nog verder noordwaarts te trekken. Noordwest naar de Voerstreek en Eijsden-Gronsveld leek niet zo waarschijnlijk vanwege de nabijheid van het Maastrichtse garnizoen. Dus Noord of Noord-oost! Paniek dus in Vaals, Wittem en Gulpen. Omdat vooral huizen van rijksontvangers doelwit waren en in vlammen waren opgegaan, hadden de ontvangers uit Gulpen en Wittem de gouverneur laten weten, dat ze voorzichtigheidshalve "het Leeuwenwapen en het wapen van de rijkspaardenposterij" hadden verwijderd. Gelukkig voor Wittem en Gulpen boog de bende begin september af naar Montzen, Gemmenich en Hombourg en werd daar overmeesterd. 82 man werden daarbij gearresteerd.

Wel vroeg de gouverneur aan de bisschop van Luik, Mgr. Van Bommel zijn voor de 2e helft van september geplande vormreis vanwege het samscholingsgevaar uit te stellen. Het bisdom ging daar niet op in en op 18 september arriveerde de bisschop in Eijsden. Daar werd hij - als gebruikelijk - begroet met kamerschoten, of zoals het in de correspondentie heet "met vreugdeschoten met het klein kanon, de boïte". Toen dit Dibbets ter ore kwam eiste hij van de gouverneur een onmiddellijk verbod van dit kamerschieten voor de dorpen tussen Luik en Maastricht. Dat deed de gouverneur en hij berispte bovendien het gemeentebestuur van Eijsden. Geprikkeld en "met hevig verdriet" reageerde de Eijdsense burgemeester graaf Constant de Geloës op 21 september. "Boïtes" schieten noemde hij de normale eer voor "ons geestelijk opperhoofd" en nodig vanwege de omvang van de gemeente.

Hij vervolgde "Tot heden bestaat geen wet noch besluit die een Burgemeester belet, om het opperhoofd van het Bisdom de eer toe te zwaaien, welke hem toekomt bij de gelegenheid zijner eerste komst in zijne gemeente". Volgens De Geloës had het kamerschieten juist "groot voordeel verwekt, even in de uitgestrektheid dezes kantons als omliggende plaatsen". Hij beëindigde zijn brief met een stekelige uithaal naar de gouverneur, dreigend ontslag te nemen, als hij zich nog eens in zo'n situatie "berispt zal vinden, voor eene daad, welke slechts het welzien van Hoogstdezelfs dienst ten doel heeft gehad". In 1831 zal hij inderdaad ontslag nemen maar wel om een andere reden.

Uit de brief van De Geloës is wat ruimer geciteerd omdat zo'n correspondentie duidelijk de kloof tussen basis en bestuur onthult of - zo men wil - tussen Zuid en Noord. Enerzijds de nervositeit van generaal en gouverneur te Maastricht, anderzijds de irritatie in Eijsden over zoveel ambtelijk onbegrip en betutteling. Het is ook aardig te weten, dat latere literatuur regelmatig vermeldt dat Eijsden de revolutie van 1830 "met vreugdeschoten" begroette. Dat is dus meer wens dan werkelijkheid.

Een week eerder had het provinciebestuur ook al

geblunderd in Eijsden. Op 13 september was daar de Luikenaar P.J. Heideige gearresteerd. Deze Luikse "landloper" had verzegelde brieven op zak en werd "dus" beschouwd als spion. Hij werd bij de Maastrichtse rechtbank voorgeleid en de brieven werden geopend. Heideige was een gewone particuliere postkoerier en de brieven hadden geen politieke inhoud. De procureur moest zich bij enkele families excuseren, maar de "spion" bleef nog twee dagen achter de tralies.

Eind september mislukte een pro-Belgisch complot van generaal Daine om Maastricht bij verrassing in te nemen. Dibbets verklaarde daarop de vesting in staat van beleg (1 oktober). De op 8 oktober geformeerde voorlopige regering in Brussel zette op 16 oktober hier gouverneur De Beckman af en benoemde in zijn plaats baron De Loë van Mheer. Als gouverneur kreeg deze "voorlopig" de standplaats Hasselt. Binnen enkele maanden werd heel Limburg van daaruit bestuurd. En 9 jaar zou dat zo blijven.

1838-1839. Als we nu, 150 jaar na de Proclamatie van 22 juni 1839 terugblikken op de wederinbezitting van de provincie Limburg (Koninklijk Besluit 12 juni 1839) maakt dat gebeuren toch een wat gelaten indruk. Men wist immers al vanaf oktober 1831 dat de grote mogendheden beslist hadden tot deling van de provincie. De bevolking hier kon niets anders doen dan afwachten wat de heren politici zouden beslissen en dachten ongeveer als de Roermondenaar die in 1831 in zijn "kronijkje" noteerde: "Dit is al het vierde souverain huis dat ik over Roermond beleefd heb, sedert 40 jaren. Wij waren eerst keizers, dan werden wij Fransch, dan werden wij weder Hollandsch en nu zijn wij Belgisch. Noteert hier dat, indien het lastig is voor eenen meester dikwijls te veranderen van onderdanen, het voor de onderdanen niet minder nadeelig is dikwijls te veranderen van meester. De ondervinding in dese jaeren heeft ons dit genoegsaem geleerd. De gouvernementen steken sig in troebels en schulden en de gemeene borgers moeten deselve dragen".

Toen de Belgische Kamer en Senaat in november 1831 - onder druk van de Grote Mogendheden - de deling hadden geaccepteerd, voelden veel Limburgers zich verraden en

waren "refroidis par l'aspect du sort que leur à été préparé par la Belgique en les abandonnant" (verkoeld, nu men zag welk lot België hun had bereid, door hen in de steek te laten). Gelukkig voor velen, weigerde koning Willem I in te stemmen met de deling. Men hoopte nu in stilte dat van uitstel wel afstel zou komen. Maar echt gerust was men er niet op, men wachtte af en bleef op de vlakte. Al te "nationaal Belgisch" gedrag zou iemand bij de "Hollanders" straks nog meer compromitteren.

Limburg kreeg intussen in de jaren '30 als Belgische provincie een voor die tijd vrij progressieve Grondwet (zonder standen-indeling en een ruimere kieswet) en een vrij democratische provinciale en gemeentelijke bestuursstructuur. Overigens kreeg koning Leopold in 1836 wel het recht (Koninklijk Besluit 14 oktober 1836) alle burgemeesters en schepenen de eerste keer zelf te benoemen. Eijsden kreeg als burgemeester Jan Nicolas Lambert en als schepenen André Peusens en Jan Leon Loomans. Graaf Constant de Geloës, burgemeester in 1830, had niet meer willen functioneren in een gewest dat al formeel door België was prijsgegeven. Hij had in 1831 ontslag genomen als burgemeester, waarschijnlijk omdat hij bij België wilde blijven, had hij in 1836 de Limburgse ridderschap verlaten en was hij toegetreden tot de ridderschap van de provincie Luik. In Mesch werd in 1836 Mathieu Debeij tot burgemeester benoemd in plaats van Michael Straet, toen pas een half jaar in functie. Schepenen werden daar Winand Loyens en Jaen Huijnen. In Rijckholt benoemde de koning Michel Schrijnemaekers tot burgemeester met Mathieu Roosen en Machiel Machiels als schepenen. Gronsveld kreeg als burgemeester Christiaan van den Boorn; schepenen werden Hubert Schrijnemaekers en Peter Th. Lamaije.

Toen Willem I op 14 april 1838 zijn verzet opgaf en bekend maakte de 24 Artikelen te willen accepteren, kwam dat als een grote verrassing. Er ging een schok door België en onze provincie en allerwege kwam men weer in beweging, thuis en op het diplomatieke front. België zou meer dan een jaar dwars liggen. Het zou een onrustig jaar worden. Er werden missies naar Brussel en Londen

gestuurd en men ging samen met Luxemburgse diplomaten naar Parijs. Het leverde niets op, want de Engelse minister Palmerston wilde van geen wijzigingen meer horen. Hij was veel te blij, dat de zaak ten einde kwam. Op het thuisfront herleefden de sluimerende burgerwachten als "comités patriotiques de la rive droïte" (vaderlandse comités van de rechter (Maas)oever) en een groot aantal petitiees werd naar Brussel gezonden. Eijsden, "rive droïte" was er het eerste bij. Al op 1 mei verzond het gemeentebestuur een petitie met 107 handtekeningen naar koning Leopold, vragend: "que nous serons jamais séparés de ceux auxquels tous les liens nous unissent!" (dat wij nooit gescheiden zullen worden van hen, met wie alle banden ons verenigen!). Al 7 jaar, zo vervolgt de petitie, hangt de vrees de naam Belg kwijt te raken als een zwaard van Damocles boven ons hoofd. "Eh bien, Sire, connaissez nos sentiments, sachez, combien nous sommes profondément et inaltérablement attachés à la Belgique, à notre Patrie, combien nous aimons notre Roi; que les Puissances de l'Europe le sachent, afin qu'elles apprécient bien la criante injustice dont elles se rendraient envers nous." (Welnu Sire, neem kennis van onze gevoelens, weet hoe diep en onveranderlijk wij gehecht zijn aan België, aan ons Vaderland, hoezeer wij onze Koning liefhebben; laat het de Europese Mogendheden weten, opdat zij zich goed bewust zijn van het schreeuwend onrecht, waaraan zij zich jegens ons schuldig zouden maken.)

Het kantonbestuur Meerssen - waartoe begin van de jaren

'30 ook Eijsden en Gronsveld behoorden - verzond 7 mei een nog pathetischer petitie. Ook zij wilden niet gescheiden worden van hun broeders, de geliefde naam Belg niet verliezen en zeker niet overgeleverd worden "à la merci d'une nation étrangère et ennemie. ... Faut-il de l'or? Disposez de notre fortune; faut-il des hommes? Notre sang est prêts à couler pour la Patrie. ... Nous resterons Belges, nous resterons frères jusqu'à la mort!" (aan de willekeur van een vreemde en vijandige natie. ... Is er geld nodig? Beschik over ons fortuin; Zijn er mensen nodig? Wij zijn bereid ons bloed te laten vloeien voor het vaderland. ... We zullen Belgen blijven, we zullen broeders blijven tot in de dood!)

Ook in Gronsveld ging men in mei 1838 rond met een petitie, maar die is in Brussel niet (meer?) aanwezig. Een van de daar aanwezige petitiees zonder afzender heeft een tekst die nagenoeg gelijk is aan de Eijsdense. Dus met hetzelfde zwaard van Damocles enz. Waarschijnlijk is dat het bewuste verzoekschrift uit Gronsveld; 137 burgers hadden het ondertekend.

Wie zaten in Gronsveld en Eijsden achter deze petitiees? Generaal Dibbets maakt het ons gemakkelijk. Hij liet de Maastrichtse politie-kapitein Hennequin een lijst opstellen van alle "verdachte personen", die in de maanden april en mei 1838 "Belgische vaandels hadden doen ontrollen en uitsteken", petitiees hadden opgesteld en rondgedragen, of anderszins pro-Belgisch actief waren geweest. Dibbets wilde weten, wie na de bestuursoverdracht snel gewipt moest worden. Deze "nominatieve opgave der personen", per gemeente verzameld door politie-spion Ramakers, werd 11 juni 1838 afgesloten. De gemeente Eijsden bevatte - op Valkenburg na - het grootste aantal "verdachten" van heel de provincie, namelijk 33 personen. Samen met burgemeester Lambert en de Schepenen Peusens en Loomans hadden alle raadsleden, namelijk Rutten, Debeij, Janssen, Houbiers en Schous de petitie getekend. Deze petitie was opgesteld door gemeentesecretaris Frederick van Haeren, al vanaf 1830 een van de fantiekste voorvechters van de Belgische zaak. Dat gold ook voor brouwer-herbergier Van Haeren. Molenaar Bartholomeus Troquay burgemeester van 1831 tot

1836 en pastoor Troquay stonden op de verdachtenlijst evenals de apotheker Martinus Pieters en graankoopman Jan Theunissen. De gebroeders Willem en Joseph Delbouille (bakkers) gedroegen zich volgens deze "opgave" zeer anti-Nederlands en ageerden constant tegen het wettige gezag. Het is duidelijk hoe eng-Nederlands Hennequin de toestand taxeerde. Voor hem viel Eijsden kennelijk al onder de Nederlandse wetgeving en was de handelwijze van de gebroeders Delbouille dus onwettig. Feitelijk zou Eijsden nog meer dan een jaar Belgisch blijven en was dit petitioneren en zelfs dit ageren volledig legaal. Geneesheer (en raadslid) Schous lijkt de meest volhardende Belgisch gezinde. In 1848 zal hij nog steeds, maar dan als separatist, de inwoners van Eijsden proberen mee te slepen. Ook 5 Eijsdense joden kwamen op de lijst Hennequin voor. Slager Mozes Stern was kennelijk de drijver onder de joden. Hij beïnvloedde de slaggers Abraham en Leyser Cauters, de looier Jacob Coopman en paardenkoopman Salomon Lefebre. De jood Abraham Jacob Coopman (looier) had geweigerd de petitie te tekenen evenals de ex-onderwijzer Dominicus Booten. Wonderlijk genoeg vermeldde de lijst Hennequin geen verdachte personen in de gemeente Mesch. Toch zou zich deze kleine gemeenschap nog geen 5 jaar later onder leiding van burgemeester Michiel Straet heel rebels gedragen. In Rijckholt bleef alles rustig. Was de sociale controle te groot in die kleine woongemeenschap of was het de verdienste van burgemeester Michel Schrijnemaekers? Kennelijk was men in Rijckholt zeer tevreden met de familie Schrijnemaekers. Michel bleef er burgemeester tot zijn dood in 1885 en werd toen achtereenvolgens opgevolgd door zijn zonen Michel en Willem Hubertus. De petitie die in Gronsveld rouleerde, kwam niet zoals in Eijsden van het gemeentehuis. Burgemeester Van den Boorn hield de boot af en vond waarschijnlijk dat het gemeentebestuur zich daar niet officieel mee moest inlaten. De Gronsveldse petitie was het werk van de kasteelheer uit Heugem, Marie-Emanuel Coenegracht, woonachtig op huize de Hoogeweert. Deze 50-jarige grondbezitter - zoon van een Maastrichtse burgemeester

uit de Napoleontische jaren - bezat veel goederen in Maastricht, de ruïne en landerijen van Lichtenberg en de kloosters (annex gronden) van Hoogcruts en Sinnich (Teuven).

In 1830 had hij - toen woonachtig op Hoogcruts - in het kanton Gulpen de revolutie geleid en zelfs geronseld voor een Belgisch vrijwilligersleger. Hij was in mei 1838 de motor van de petitiebeweging in Gronsveld. Persoonlijk porde hij "zijn" mensen om te tekenen en hij zond zijn pachters rond in Heugem en Gronsveld. In 1844 zullen we deze Coenegracht en zijn vrienden opnieuw ontmoeten, dan partij kiezend voor de separatistische beweging. Eind 1838 en januari 1839 leek het verzet vanuit deze provincie aan te slaan. België bleef weigerachtig en werd zelfs oorlogszuchtig en Brussel overwoog de 24 Artikelen alsnog te weigeren. De Belgische minister-president De Theux (zelf Limburger) vroeg Londen officieel de scheidingsvoorwaarden alsnog te wijzigen. Tezelfdertijd startte men in januari 1839 een grootscheepse mobilisatie. Een reeks oproepen voor verlofgangers "onmiddellijk" onder de wapens te komen verscheen op 18, 19, 23, 25 en 26 januari. De meeste Limburgers moesten zich melden in Tongeren of Luik. Ook in Venlo en Roermond - al was daar geen kazerne - werden troepen gelegerd. Vrijwilligers waren ook welkom. Op 11 januari 1839 kregen de commandanten van alle regimenten infanterie, cavalerie, artillerie, sapeurs-mineurs en pontonniers toestemming "alle jongelieden, die zich zouden aanbieden om een vrijwillig engagement aan te gaan voor een jaar of wel voor den tijd van de oorlog aan te nemen".

Tezelfdertijd startte men samen met Luxemburg een diplomatiek slotoffensief, nu naar Parijs. Afgevaardigd werden de Luxemburger Charles Metz en de Limburgse senator graaf J.B. d'Ansembourg.

Hier volgen enkele coupletten uit een lang loflied, gezongen door een enthousiaste menigte van wel 20.000(?) mensen, die de graaf op zondag 26 februari met tientallen harmonieën en schutterijen een hulde brachten:

Halt koetsier! Halt! Houdt stil! Spant af!

Wij willen zelve varen,

Hem, die zich naar Parijs begaf
 Om Limburg te bewaren
 Limburg heb maar moed en roep vivat!
 Lang leef ons edlen senateur.
 Limburg heb maar moed en roep vivat!
 En desnoods de wapens vat!
 Ofschoon de staatkunst onoprecht
 Wil Limburg Hollandsch maken
 Wil hij die kent ons heilig regt,
 Doch niet daaraan verzaken.
 Limburg heb maar moed etc.

Dit uitspannen van de paarden en koets "zelve varen" was toentertijd een geliefde manier om iemand hulde te betonen.

Het roepen van "Limburg vivat", desnoods de wapens vat" mocht niet baten. Engeland - uiteindelijk niet ongenegen de Belgen tegemoet te komen - werd nu door Pruisen onder druk gezet. Palmerston liet De Theux weten, dat er geen wijzigingen meer mogelijk waren. Dat leidde in Brussel tot een regeringscrisis. De helft van het kabinet trad af (Erust, d'Huart en De Merode). De Theux en nog twee ministers zetten echter door en brachten in maart 1839 het scheidingsverdrag in de Kamer. Het werd aangenomen met alle Limburgse stemmen tegen. Een week later hetzelfde verhaal in de Senaat. Op 19 april 1839 werd de scheiding officieel in Londen geratificeerd. Alle verzet was verder zinloos. Gelaten, maar waarschijnlijk mokkend, keerden 150 jaar geleden Gronsveld, Rijckholt, Eijsden en Mesch terug onder Nederlandse vlag.

Chronologie

- 1789. (200 jaar geleden) Begin van de Franse Revolutie.
- 1794. Komst van de Franse revolutielegers hier. Inlijving bij de Franse Republiek (Departement van de Nedermaas) van het staats-Valkenburgse Eijsden, het staats-Daelhemse Oost, en de vrije Rijksheerlijkheden Gronsveld, Mesch, Breust en Rijckholt.
- 1804. Franse Republiek wordt Keizerrijk van Napoleon.
- 1815. Definitieve val van Napoleon (Waterloo). Vereniging van België, Nederland en Luxemburg door de Grote Mogendheden (Wener Congres).
- 1815. Augustus. Begin van de Belgische Revolutie (Los van Nederland).
- 1815. Oktober-november. Eijsden, Rijckholt, Mesch en Gronsveld kiezen - als heel Limburg behalve Maastricht - voor België.
- November 1830 - augustus 1833. Conferentie van de Grote Mogendheden te Londen, onder leiding van Palmerston regelend de scheiding van Noord- en Zuid-Nederland. In augustus 1833 verdaagd tot Willem I zal toegeven
- 14 april 1838. Willem I is bereid de 24 Artikelen te accepteren. Nu blijft België weigerachtig.
- 19 april 1839. België accepteert de licht gewijzigde 24 Artikelen.
- 22 juni 1839. (150 jaar geleden) Limburg "op de rechter Maasoever" keert terug bij Nederland.

Piet Orbons

(wordt vervolgd)

Rouwborden als bidprentje

Het rouwbord van

Justus-Maximiliaan.

Bijgaande afbeeldingen tonen ons twee zogenaamde rouwborden, ook wel rouwkassen, lijkblazoenen of obiits genoemd. Het ene is vervaardigd na de dood van Justus-Maximiliaan van Bronckhorst, het andere na het overlijden van Claude-Nicolaas, graaf van Arberg van Valengin. Over beide personen dadelijk meer. Rouwborden zijn ruitvormige, zwart-geverfde, houten panelen. Op de lijst is de naam en de overlijdensdatum (soms de geboortedatum) van de, meestal adellijke,

persoon aangebracht. Het middengedeelte draagt het wapenschild van de overledene. Het rouwbord stond tijdens de uitvaartdienst bij de baar maar na de begrafenis werd het ofwel in de woning van de overledene ofwel, na verloop van tijd, in de parochiekerk opgehangen. In het laatste geval kreeg het dan de functie die bidprentjes in onze tijd nog hebben: de gelovigen aansporen tot een gebed voor de overledene. Was de overleden adellijke persoon de laatste telg van zijn geslacht, dan werd het rouwbord in stukken gebroken en mee begraven.

Dat deze twee rouwborden bewaard zijn gebleven mag wel een groot toeval genoemd worden. Enige tientallen jaren geleden werden zij namelijk door de heer Alfons Gadiot ontdekt in een stal van een Gronsveldse boerderij waar ze dienst deden als tussenschot. Grueles prijst zich gelukkig dat, dank zij de financiële hulp van:

- Kerkbestuur St.-Martinus Gronsveld
- Rabobank Gronsveld

deze, voor de Gronsveldse geschiedenis zo belangrijke stukken, verworven konden worden.

Nu, zoals beloofd, enige bijzonderheden over genoemde personen. Justus-Maximiliaan van Bronckhorst is voor veel inwoners van Gronsveld en Rijckholt geen onbekende. Op 22-jarige leeftijd (in 1618) gaf hij opdracht tot de bouw van de windmolen aan de Molenweg en een jaar later stichtte hij de broederschap der Schutterij St.-Sebastianus. Hij overleed in 1662 op 66-jarige leeftijd in Gronsveld.

Een van zijn zoons, Jan-Frans, aan wie in het vorige nummer van Grueles ruime aandacht is besteed, overleed in 1719. Zijn weduwe, Maria-Anna van Törring-Jettenbach, hertrouwde met Claude-Nicolaas van Arberg van Valengin, die in 1731 op 48-jarige leeftijd in Gronsveld overleed. Hij is bekend geworden door het feit dat hij rond het kasteel een wijngaard liet aanleggen, een der laatste, wellicht tot (voor kort) de laatste in Zuid-Limburg, een gebied dat in de Middeleeuwen tientallen wijngaarden telde. Het Wiégerswègske (Wijngaardsweggetje) dat westelijk van het kasteel loopt, herinnert nog aan genoemde wijngaard die jaarlijks enige honderden liters voortreffelijke wijn leverde. In het kasteel stond een

grote wijpers opgesteld. Het was de gewoonte dat de inwoners van het graafschap na de inhuldiging van de nieuwe heer een glas kregen aangeboden van

Het rouwbord van Claude-Nicolaes.

"Gronsfeldischer Geschmack" zoals de uit Beieren afkomstige grafelijke commissaris het uitdrukte.

Het ligt in de bedoeling de dodenborden terug te plaatsen, daar waar ze eeuwen geleden zo piëteitvol werden opgehangen: in de parochiekerk van Gronsveld. Hun oorspronkelijke functie, een oproep tot gebed, zullen ze wel niet meer hebben. Want we mogen aannemen dat de overledenen het vagevuur inmiddels verlaten zullen hebben.

Gilles Jaspars

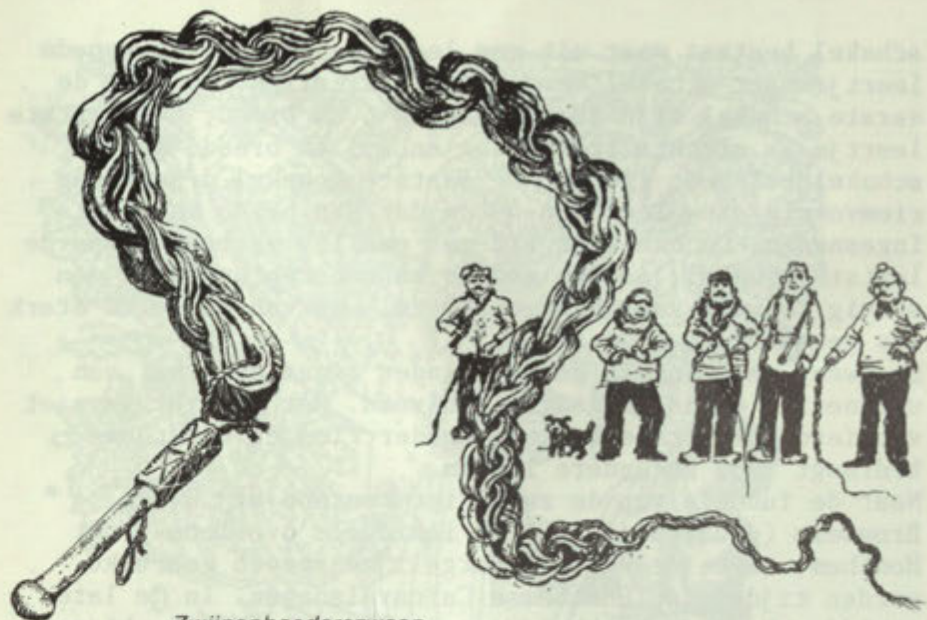
Van aal en nog get

Een merkwaardige zweep uit Honthem

In de volkskundige literatuur heeft het onaanzienlijke gehucht Honthem, dat nog niet zo lang geleden tot de gemeente Gronsveld behoorde, een onsterfelijke plaats verworven. Dat is te danken aan pastoor Heynen toen hij het bijzonder originele volksgedicht "Groete kal" op schrift stelde. Deze toespraak van de kapitein van de jonkheid ging gepaard met een oud gebruik dat in het afgelegen Honthem de tijd overleefde. Een tweede artikel, waarin hetzelfde gehucht en de overleveringen van zijn bewoners een rol speelde, verscheen in de Publications 1953. De schrijver, pastoor Spierts van het buurdorp St.-Geertruid, beweerde op grond van oude verhalen en veldnamen in en rond Honthem dat zich hier de beroemde veldslag heeft afgespeeld tussen de Romeinse veldheer Julius Caesar en de toenmalige autochtone Eburonen onder leiding van Ambiorix. Een derde verhaal, waarin bepaalde levenservaringen van een man uit Honthem uitvoerig ter sprake kwamen, verscheen in het Natuurhistorisch Maandblad van 1978 en betrof de ervaringen van de laatste schaapherder uit Zuid-Limburg.

In het onderstaande wordt de aandacht van de lezer gevraagd voor een voorwerp en de rol die het vervulde in de Honthemse gemeenschap in het grijze verleden en waarvan, voor zover mij bekend, geen parallel uit Zuid-Limburg beschreven is. Het gaat hier om een bepaald type zweep, tijdens de Carnavalsdagen rond het begin van deze eeuw in Honthem gebruikt, maar waarvan de oorspronkelijke functie vermoedelijk veel ouder is. Er zijn twee van die zweepen bewaard gebleven, de ene komt van de familie Mingels en is nu in het bezit van L. van Proemereren, de andere werd destijds gebruikt door de inmiddels overleden P. van Proemereren en is nu in het

Zwijnenhoederszweep.

bezit van diens zoon J. van Proemereren. Beide zweepen zijn (waren) samengesteld uit vijf delen: een handvat van hout, een serie schakels van leer, een lus van touw die deze delen verbindt, een leren riem die aan de laatste schakel verbonden is en het eindtouw. Het exemplaar van P. van Proemereren bezit een kort houten handvat met een lengte van 20 cm en een diameter van 2,5 cm en is versierd met ingesneden diagonaalmotieven en randkerfjes. Het bovenste deel is vierkant, het onderste rond en is voorzien van een knop. Halverwege is het handvat doorboord. Door dit gat is een touw gestoken dat om de pols van de gebruiker past. Het einde is doorboord: een stevig touw verbindt met een pen-en-gat-verbinding het handvat met het bewegende deel van de zweep, bestaande uit 26 leren schakels, waarvan de grootte naar de top toe geleidelijk afneemt. Elke schakel is haltervormig en uit een stuk dik rundleer gesneden. De uiteinden van elke schakel zijn voorzien van grote ovale (aan het begin) en druppelvormige insnijdingen (aan het uiteinde), waar een tweede iets kleinere schakel is ingestoken. De eerste 9 schakels zijn samengesteld uit drie leertjes, de overige uit telkens twee, de laatste

schakel bestaat maar uit een leertje. De grootte van de leertjes per schakel verschilt aanzienlijk. Die van de eerste schakel zijn 26 cm lang en 6 cm breed, het laatste leertje is slechts 11 cm lang en 2,5 cm breed. Het schakeldeel meet 116 cm. De laatste schakel draagt een riemvormig stuk leer van 49 cm dat aan beide kanten is ingesneden. De ene kant zit met een lus verbonden aan de laatste schakel, aan de andere kant oorspronkelijk een stevig touwtje van ongeveer 20 cm, waarvan het eind sterk was gerafeld.

De zweep van Mingels is wat minder zwaar en fraai van uitvoering en is enigszins gehavend. Het handvat is niet versierd. De totale lengte, zonder riem en eindtouw bedraagt 128, de andere 186 cm.

Naar de functie van de zweep informerend bij Sjang Brouwers (geboren in 1901 en inmiddels overleden) uit Honthem, vertelde hij dat dergelijke zweepen gebruikt werden tijdens de Honthemse Carnavalsdagen. In de late namiddag kwam de jonkheid op een centrale plaats bijeen en hield zich dan enkel uren lang bezig met het knallen van de zweepen. De lengte en het gerafelde eindje van het stuk touw aan de punt, dat "klatsjoer" werd genoemd, speelde hierbij een rol.

Onlangs las ik het boek "Wan god mast gift, Bilder aus der Geschichte der Schweinezucht im Walde", van de Nederlander C.L. ten Cate (uitgegeven door Pudoc in Wageningen) en tot mijn verbazing herkende ik op diverse plaatsen in dit boek de hierboven omschreven zweep. Een 16e eeuwse afbeelding op pagina 177, geeft een beeld van een zwijnenhoeder uit Centraal-Europa met in zijn rechterhand een zware "Knotenpeitsche". Het korte handvat, de brede leren riem met verdikkingen (knopen?) en de "klatsjoer" zijn duidelijk herkenbaar. De zweep van zijn collega uit het oude Egypte, afgebeeld op pagina 15 van hetzelfde boek ziet er ongeveer hetzelfde uit. Maar ook in Noord-West-Europa, vermoedelijk nog tijdens de vorige eeuw, werden zulke varkenszweepen gebruikt; een illustratie voorkomend in de catalogus van de tentoonstelling "Tis al vant verken". (Antwerpen 1988) op pagina 224, van een zwijnenhoeder met zijn attriboot geeft hetzelfde beeld: een kort en stevig handvat, een zwaar uitgevoerde leren riem, minstens zes maal de lengte

Zwijnenhoeder met zweep.

van het handvat, naar de punt geleidelijk versmallend en voorzien van een eindtouw. Het boek van Ten Cate geeft tevens een beschrijving van een zwijnenhoederszweep op pagina 249, waaruit de functie der onderdelen blijkt. Het

korte handvat heeft natuurlijk te maken met de geringe afstand van de hoeder ten opzichte van zijn dieren en waarschijnlijk ook met de lage positie van de ruggen van kudden krulstaarten. Mogelijk ook met de kracht van de slag, maar die moet hoofdzakelijk geleverd worden door de leren riem die met knopen of met ijzeren ringen extra verzaaid is. En dat hangt weer samen met de spreekwoordelijke dikheid en "dwarsdrijvigheid" (letterlijk op te vatten) van het varken. De luide knal van het eindtouw fungeerde mogelijk als waarschuwing vooraf.

De Honthemse zwepen voldoen aan zowel de uiterlijke als aan de functionele kenmerken van een varkenszweep, maar er is nog een argument dat pleit voor het voormalig gebruik als zodanig, namelijk zijn functie in het carnavalsritueel. Rond die tijd, op St.-Mathiasdag, 24 februari, vierden de zwijnenhoeders en hun leerlingen immers hun tradionele patroonsfeest. Ten Cate schrijft op pagina 89 dat op die dag: "Die Schweinejungen, Knaben von 14-16 Jahren, knallten gegen abend in die Dämmerung mit ihren groszen Schwiepen". Dit gebruik vond onder andere plaats in het dicht bij Nederland gelegen Munster, en Eifelland, precies zoals in Honthem. Het is - achteraf - vaak moeilijk om vast te stellen wanneer extensieve veehouderij, waaronder het drijven van vee onder gemeentegronden valt, in een bepaalde gemeente ophoudt te bestaan. In Gronsveld verdween de "sjieper" (schaapherder) pas vijftig jaar geleden, maar het "sjaopbrook" en de "sjaopswègskes" bleven bestaan, de "hêrt" (koeherder) verdween eerder, maar het is amper tien jaar geleden dat de Gronsveldse boeren hun koeien konden inscharen op het gemeentebroek. Het "gaizelieske" (ganzenhoedstertje) en de "sween" (varkensherder) zijn zelfs uit de herinnering van de oudste Gronsveldenaren verdwenen, maar het "Vérkesbrook" is er nog en een zwijnenhoederszweep.

Het is te hopen dat dit exemplaar of een natuurgetrouwe kopie daarvan een plaats verwerft in het streekmuseum.

H.P.M. Hillegers, Meerssen

Kên d'r hön nog

Zjang en Tineke Kips

Maria Hubertina Houten werd op 3 juli 1872 geboren op het Broek in Rijckholt. De andere kinderen van het gezin Houten waren: Trees, Trûi, Maria, Triéne en Bèr.

Johannes Hubertus Houben (Kips) werd geboren in Gronsveld op 21 oktober van datzelfde jaar. Zijn broers waren: Yngel, Kobus, Bèr ("kanteneer"), zijn zussen waren: Lien (Mingels), Triéne, Tilke en Marjan, ze woonden waar nu café-restaurant De Grenadeer is. Zijn vader stierf jong en moeder bleef met acht kinderen achter. Na de lagere school in Gronsveld toog Zjang naar Hoei, in België, om er een vak en de Franse taal te leren. Hij zou er geen spijt van krijgen. Hij leerde in Hoei bomen snoeien en enten, ventte met melk in Luik en deed nog tal van andere werkjes. Later ging hij zich vooral toeleggen op het snoeien. Na zijn terugkeer in Gronsveld ging hij nog een tijd bij Pieterke Bouchoms werken, vooral om zijn kennis van het enten uit te breiden; Pieterke was daar een meester in. Door genoemde vaardigheden kreeg hij werk als snoeier van bomen langs de Rijksweg van het Withuis via Heer tot Vaals. Deze grote opdracht, die hij jaren vervulde, moet aardig wat hebben opgebracht, want toen het huis waar hij woonde rond 1900 afbrandde, kocht hij een boerderijtje boven in het dorp. Dit pand lag op de hoek Rijksweg - Parkweg (naast het postkantoor). Hij ging daar met zijn moeder en zijn broer Kobus wonen.

Intussen had hij op de septemberkermis in Rijckholt Tineke leren kennen. Van haar jeugd weten we niet veel, wel dat ze niet graag naar school ging en daar dan ook niet vaak gezien werd. Men zag haar vaker in het dorp op straat spelen met andere kinderen. Vooral in het "digkelen" (een spel waar met de kootbeentjes van dieren werd gespeeld) was zij zeer bedreven. Toen ze wat ouder was, zag men haar regelmatig met een grote mand op het hoofd, de handen in de zij, naar Maastricht lopen om produkten zoals groenten en eieren op de markt te verkopen. Zelf zei ze altijd dat het door die zware manden op haar hoofd was gekomen dat ze zo klein was gebleven. Hoe het ook zij, Zjang vond haar groot genoeg, en na die ontmoeting op de kermis kwam hij regelmatig bij de familie Houten over de vloer, echter zonder dat het duidelijk was wat hij daar kwam doen. Aangezien er 5 dochters in huis waren, bleef het doel van zijn bezoeken

± 1915. In het weiland achter café Kips. V.l.n.r. Tineke, Zjaak, Lena Janssen (Waber), Nêt, Bèr.

bijna een jaar in nevelen gehuld. Niet echter voor Tineke. "Ik wist het vanaf de eerste keer dat hij voor mij kwam, maar ik heb hem nooit iets laten merken, totdat hij mij na tien maanden eindelijk vroeg", vertelde ze later. Daarna volgde nog een verkering van meer dan acht jaar voordat ze besloten om toch de stap maar te wagen. Ze trouwden op 31 mei 1904. Later wist Tineke te vertellen dat je een man beter kent na twee dagen

huwelijk dan na tien jaar verkering; wat ze daar dan ook mee bedoeld kan hebben.

Na hun trouwen liet Zjang zijn moeder en broer Kobus, die daar een broodbakkerij was begonnen, in zijn huis wonen. Hij huurde met Tineke het café "De Kroon", nu café "Kips" aan de Rijksweg 172. Tineke ontpopte zich als een echte kasteleinsvrouw. Ze was hartelijk en ze had altijd wat te vertellen. Ze stond graag achter de toog en vond dit veel leuker dan ander werk. "Wie het werken heeft uitgevonden, moesten ze de kogel geven", was een van haar credo's.

In 1911 werd het café met woonhuis, stallen en nog een weiland gekocht van de familie Van Aubel (brouwer) te Maastricht. Omdat Tineke het café beheerde, kon Zjang zijn werkzaamheden van voor zijn huwelijk voortzetten. Hij verzorgde nog steeds de bomen langs de Rijksweg, maar snoeide ook fruitbomen en de canada's op het Broek. Hij deed met paard en wagen transporten van grind en andere benodigdheden voor de kantonniers. In het café oefende hij het kappersvak uit, en schoor nog met de "Sjäors". Daarnaast had hij nog een boerderijtje met wat koeien en varkens, en een paar "fruetweyje".

Zjang en Tineke kregen 5 kinderen: Zjaak, Nêt, Bèr en nog twee meisjes die maar enkele maanden leefden: Treeske en Trûike. Tineke was, toen ze in verwachting was, erg geschrokken van een kelderslak. Toen enkele maanden later Tineke geboren werd, had deze een moedervlek in de vorm van een slak. Men nam aan dat dit een gevolg was van het zonet genoemde voorval. Kindersterfte kwam nog veel voor, en men aanvaardde dat gelaten. "God heeft gegeven, God heeft genomem", zei Tineke en ze vond dat het twee mooie engeltjes in de hemel zouden zijn. Tineke was graag chic gekleed, maar het mocht niet te veel kosten. Ze had een vaste naaister die van stof dat ze op de markt kocht de mooiste kleren maakte voor haar en de kinderen. Eerst was dat Nêt van Liébeke, later werd dat Marie Pieters uit Eckelrade. Uit dit contact ontstond een vriendschap die meer dan 50 jaar zou duren. Als in huize Kips iets gebeurde, van geboorte tot begrafenis, werd Marie erbij gehaald. Ze bleef dan vaak dagen in het gezin tot alles weer op orde was.

Zjaak, Nêt en Bèr "op ze soondes".

Zjang had het vaak over zijn oom uit Hoei waar hij vroeger gewerkt had en wiens naam Kips was. Omdat er in het dorp verschillende families Houben waren, zei men tegen Zjang voor het gemak maar Kips. Die benaming werd echter niet in zijn aanwezigheid gebruikt, zodat men ging denken dat Kips een scheldnaam was. Doordat zijn kleinzoon Nic Houben enkele jaren geleden het café de naam "Kips" heeft gegeven, is dit misverstand de wereld uit. In de oorlog van '14-'18 had Zjang kinderen van de familie Kips uit België in huis. Een ervan, Toussaint, bleef ook later nog regelmatig komen.

Zjang was lid van de harmonie. Hij speelde bombardon en later, toen hij niet genoeg lucht meer had, sloeg hij de dikke trom. Ook was hij jaren bestuurslid. Hij was mede-oprichter en bestuurslid van de coöperatieve Veeverzekering. In de winter ging hij graag op jacht. Hij maakte met Zjeng Goessens een vossekuil. Als er een vos werd gevangen, werd de vacht geprepareerd en aan moeder of dochter cadeau gedaan.

Toen in de oorlog '40-'45 het bezit van een vuurwapen verboden was, had Zjang zijn jachtgeweer in de tuin

begraven. Zijn trouwe hond had het echter weten te vinden, opgegraven en in zijn bek het huis binnen gebracht. Tineke was daar zo van geschrokken dat ze het meteen verbrandde in de bakoven achter het huis. Hun zoon Bèr trouwde in 1939. Hij nam het café en de boerderij over. Tineke en Zjang gingen toen terug naar hun huis naast het postkantoor. Hier leefden zij nog vele vredige jaren, vaak bezocht door hun kinderen en kleinkinderen, 6 dochters van Nêt (Schreurs) en 2 dochters en 2 zonen van Bèrke. Op winteravonden

De kinderen van Zjang en Tineke met hun neef Toussaint uit Huy. V.l.n.r. Nêt, Toussaint, Zjaak, Bèr.

Doopbelofte van Annie Schreurs. Staande v.l.n.r. José Schreurs (Curfs), Bèr Houben, Tinus Schreurs, Tiny Schreurs (Van den Boorn), Zjaak Houben, Marie Schreurs (Kerkhoffs). Zittend v.l.n.r. Jean Houben, Kips, Nêt Houben (Schreurs), Tineke, Rina (Dassen).

vertelde Zjang dan graag griezelige verhalen van "Witte Wiéver" en de "Wèrwouf". Hij maakte het zo erg dat de kinderen niet meer naar huis durfden te lopen. Hij ging dan een eindje met hen mee tot voorbij "Huize Dennenlust" en gaf hun dan de raad om verder maar goed door te stappen en hard te zingen. Dat hielp natuurlijk. Op 31 mei 1954 vierden Zjang en Tineke hun Gouden Bruiloft. Tineke had zich nog een keer in een mooie jurk gestoken. Urenlang was haar kleindochter Marie bezig geweest met haar kapsel. Het werd een geweldig feest in hun vroegere café.

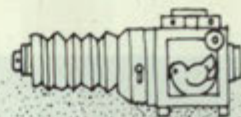

Gouden Bruiloft van Tineke en Zjang. Kinderen v.l.n.r. Nik Houben, Elly Schreurs, Jean Houben, Anny Houben, Jeanette Houben, José Mingels, Liesje Waber. Volwassenen v.l.n.r. Zjaak Houben, Tinus Schreurs, Zjang, Nêt Schreurs-Houben, Tineke, Nêtte Houben-Goessen, José Schreurs.

Kort daarna ging Tineke geestelijk snel achteruit. Omdat ze eerder al de 40-jarige bruiloft hadden gevierd, raakte ze in de war. Soms dacht ze dat ze twee keer getrouwd was. Omdat Zjang in die tijd door ziekte sterk was vermagerd, herkende ze hem vaker niet. Als ze dan wakker werd en hem naast zich in bed zag liggen, dacht ze dat er iemand anders bij haar geslapen had. Er moest dan de volgende morgen een pater uit Rijckholt komen, om haar de biecht af te nemen. Pas dan was alles weer in orde. Zjang overleed op "Slevrouwedäog" 15 augustus 1957. Hij werd 85 jaar. Tineke ging toen bij haar dochter Nêt (Schreurs) wonen, waar ze anderhalf jaar later, ook op een Mariadag, 2 februari 1959, overleed.

Wallie van de Weerd

Foto

± 1920. Liza Mingels (Reintjens).

1965. Geestelijken uit Gronsveld en Rijckholt

Achter v.l.n.r. 1 Kapelaan Mertens 2 Bischoop Willigers 3 Deken Hoogers.
 Voor v.l.n.r. 1 Zjirra Kempener 2 Martin Kempener 3 Pierre Joskin Gielle 4 Père Gille Joskin Bér 5 Zjeng Mulkens
 6 Zuster Bertien Halders 7 Zuster Marie Broex 8 Zuster Lily Spauwen 9 Zuster Maj Vincent 10 Zuster Marie Pleu-
 meekers 11 Aimon Macheels 12 Zjéf Soudant 13 Père Romaldus Gilissen 14 Toussaint Goessens 15 Bèr van den Boorn.

± 1939. Eerste Communie. Achter v.l.n.r. 1 Piet Jaspars 2 Frans van den Donk 3 Pierre Vliegen 4 Ludo Willigers 5 Helène Jaspars. Midden v.l.n.r. 1 José Willigers 2 Adèle Willigers 3 Colette Jaspars 4 Marie-José Vliegen 5 Jean Willigers. Voor Zjef Vliegen.

1950. Foire te Luik. 1 Haj Spronck 2 Zjeraar Goessens 3 Jean Berghmans.

Muurplanten

Gronsveld bezit binnen zijn grenzen enkele oude muren die het bekijken waard zijn. De mooiste zijn toch wel de kasteelmuur, de kerkmuur, de muur achter de pastorie en de muur van de familie Lacroix. Een voorbijganger zal er echter met andere ogen naar kijken dan bijvoorbeeld een planten-liefhebber. Toch zal hem de vaak weelderige plantengroei ook opvallen.

De samenstelling en de structuur van de specie van vroeger was van dien aard dat daarop spontane plantengroei goed mogelijk is. Anders dan op het moderne cement en beton, dat glad en dicht is, kunnen op de ruwere kalkmortel vele soorten mossen, varens en planten met bloemen als op een natuurlijke rotswand een plaatsje vinden. Meestal groeien er planten die goed tegen droogte bestand zijn en uiteraard kalkminnend zijn. Bovenop de muren treffen we margrietten aan en grassoorten die tegen extreme droogte kunnen. Hoewel vele planten het bij extreme droogte laten afweten, kan de margriet met haar diepgaande wortels nog voldoende water bereiken. De kasteelmuur van de familie Houten is hiervan een goed voorbeeld: hij staat er 's zomers vol met margrietten. De meest voorkomende planten zijn echter overduidelijk de muurvaren en de muurleeuwebek.

De muurvaren.

De muurvaren is een kleine plant die het hele jaar groen blijft. Zij groeit in minieme holten in het kalkrijke cement van de voegen. Als de muren niet worden gerestaureerd, maakt de muurvaren de weg vrij voor andere planten en is derhalve de pionier van muurbegroeiing.

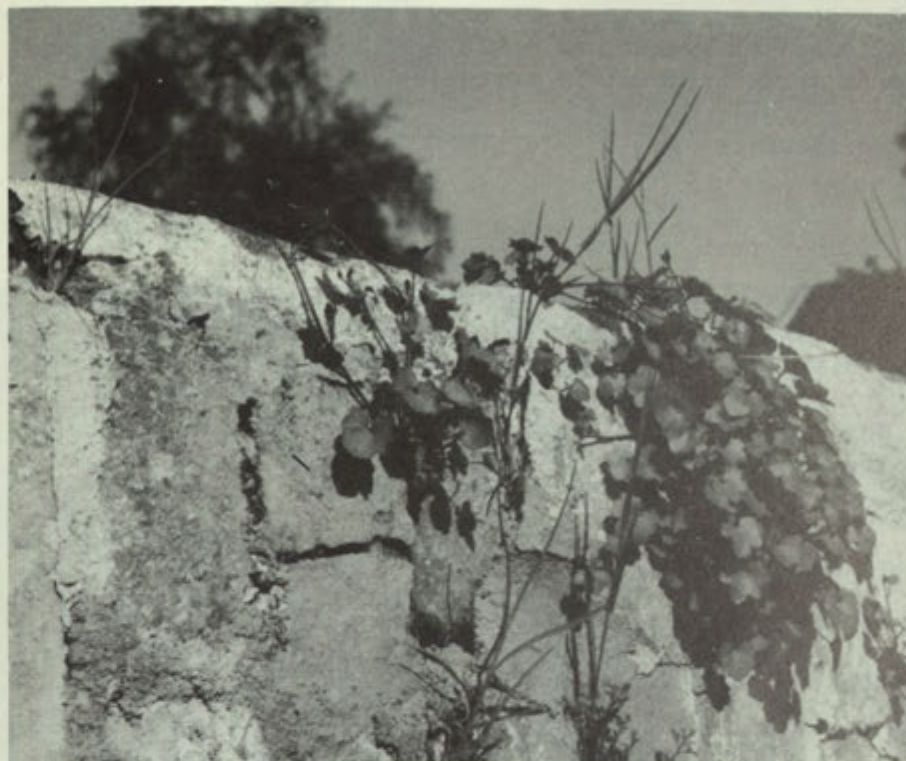
De plant gaat de laatste tijd weer in aantal achteruit ten gevolge van de luchtverontreiniging die de overwinterende bladeren sterker schaadt dan bij bladverliezende planten.

Muurvaren.

De muurleeuwebek.

De muurleeuwebek is geen inheemse plant. Het natuurlijke verspreidingsgebied ligt rond de Middellandse Zee. Reeds in de middeleeuwen werd de muurleeuwebek in West-Europa op tuinmuren als sierplant aangeplant en is daar uit verwilderd. Op de kerkmuur en op de tuinmuur van de familie Lacroix komt ze veel voor. Leeuwebekken zijn taaie planten, die, als ze eenmaal gevestigd zijn,

Tuinmuur familie Lacroix voor de restauratie. Muurleeuwebek.

moeilijk helemaal te verwijderen zijn. Voor de Grote Bronk van 1988 werd de kerkmuur helemaal plantvrij gemaakt. De tuinmuur van de familie Lacroix onderging een grondige restauratie. Bekijken we de muren nu opnieuw, dan zien we dat uit de achtergebleven wortelstokken weer mooie planten zijn gegroeid.

De muurleeuwebek heeft voor de instandhouding van de soort een ingenieuze aanpassing ontwikkeld. Omdat het noodzakelijk is dat de geproduceerde zaden op of in de muur terecht komen, keren de bevruchte bloemen zich namelijk voor de zaadrijping van het licht af. De nog onrijpe zaden worden vervolgens door de kromming van de vruchtsteel in voegen of spleten gedrukt waar ze tot nieuwe planten kunnen uitgroeien.

Bekijk de muren maar eens op uw gemak. Zie wat er allemaal op groeit, en ook u komt tot de overtuiging dat oude muren heel wat te vertellen hebben.

Hub. Reumers

De muurvaren in gezelschap van het wilgeroosje.

Het kruis "Oonder de Beuk"

Het kruis "Oonder de Beuk" is het wegkruis dat hangt aan een haagbeuk langs de Keerderweg op de kruising met de Grub. De Keerderweg is een oude veldweg van Gronsveld naar Cadier en Keer. Hij begint bij de Biologische School. Op de eerste splitsing loopt hij naar rechts en van daaruit rechtdoor naar de "Hel". Op de kadasterkaart staat dit gebied aangegeven als "Oonder de Beuk".

Het kruis "Oonder de Beuk".

Het houten kruisje met korpus is geplaatst in een houten kastje. Op de onderste plank staat de tekst: "Geef ons vrede Heer". Over de historie van dit wegekruis is mij niets bekend. Gelet op de plaats waar het hangt, zal het vermoedelijk een hagelkruis, danwel een devotiekruis zijn.

Dit wegekruis is helaas in de loop der jaren vaak vernield. Zelfs nadat de huidige eigenaar (de heer H. van de Weert) het kruis verleden jaar achter hoge prikkeldraad had gehangen, werd kort daarop het korpus toch weer stuk geslagen.

Laten we hopen dat de artikelen over de wegekruisen ertoe zullen bijdragen dat men meer respect en eerbied krijgt voor deze "monumentjes", die uit godsdienstig en cultuur-historisch oogpunt voor Limburg zo typerend zijn. Dan zullen vernielingen wellicht ook achterwege blijven.

Leon Olislagers

Rectificaties

Fotobijschrift Bewaarschool Gronsveld, pag. 37:
4 Gusta Hulst, moet zijn: Trinette Hulst.

In de vorige aflevering zijn we vergeten Maria Janssen-v.d. Sterren en Louise Reintjens-Jacobs te bedanken voor hun correcties bij het onderschrift van de groepsfoto Groene Kruis in het decembernummer. Bij dezen hartelijk dank.

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 04408-2880/1575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. 04408-1662.

Abonnementsprijs f 17,50 per jaar, losse nummers f 5,00.

Rabobank Gronsveld, rek. nr. 11 75 15 000 / Postgiro 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles.

